

TÜRKLÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI ŞÜKRÜ HALÛK AKALIN ARMAĞANI RESEARCHES IN TURKOLOGY STUDIES IN HONOUR OF ŞÜKRÜ HALÛK AKALIN

Editörler

Prof. Dr. S. Dilek YALÇIN ÇELİK
Prof. Dr. Emine YILMAZ
Dr. M. Samet KUMANLI

TÜRKLÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI
ŞÜKRÜ HALÛK AKALIN
ARMAĞANI

RESEARCHES IN TURKOLOGY

STUDIES IN HONOUR OF

ŞÜKRÜ HALÛK AKALIN

TÜRKLÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI
ŞÜKRÜ HALÛK AKALIN ARMAĞANI
RESEARCHES IN TURKOLOGY
STUDIES IN HONOUR OF ŞÜKRÜ HALÛK AKALIN

Editörler

Prof. Dr. S. Dilek YALÇIN ÇELİK Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Emine YILMAZ Hacettepe Üniversitesi
Dr. M. Samet KUMANLI

Akçağ Yayınları: 1749

Armağan Kitaplar: 10

ISBN: 978-605-342-725-4

1. Baskı: Ankara 2022

Makalelerin içeriği ile ilgili tüm hukuki sorumluluk yazarlarına aittir.

Kapak ve Sayfa Tasarımı: Arda AZMUŞ

Kapak: Kitapta yer alan makalelerin adlarından raslantısal olarak oluşturulmuş bulutu ve Şükrü Halûk Akalın.

Kültür ve Turizm Bakanlığı

Yayıncılık Sertifika No: 44397

© Akçağ Yayınları 2022

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş.'ye aittir. İzinsiz olarak kısmen veya tamamen çoğaltılıp yayımlanamaz.

AKÇAĞ BASIM YAYIM PAZARLAMA A.Ş.

Saraykent Sanayi Sitesi, Saray Mah. 52. Sok. No. 23

Kahramankazan - ANKARA

Tel : 312 432 17 98 - 473 63 10

Faks : 312 432 28 52

www.akcag.com.tr

akcag@akcag.com.tr

TÜRKLÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI

**ŞÜKRÜ HALÛK AKALIN
ARMAĞANI**

*RESEARCHES IN TURKOLOGY
STUDIES IN HONOUR OF
ŞÜKRÜ HALÛK AKALIN*

Editörler

Prof. Dr. S. Dilek YALÇIN ÇELİK Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Emine YILMAZ Hacettepe Üniversitesi

Dr. M. Samet KUMANLI

İÇİNDEKİLER

Sunuş	
Prof. Dr. S. Dilek YALÇIN ÇELİK /	13
Prof. Dr. Şükrü Halûk Akalın'ın Akademik Yaşam Öyküsü	
Mustafa Samet KUMANLI /	17
Prof. Dr. Şükrü Halûk Akalın Kaynakçası	
Öğr. Gör. Sinan YALÇINKAYA /	25

MAKALELER

Kamal ABDULLA	
Mifolinqvistikaya Giriş, yaxud “Qarşı Yatan Qara Dağ” /	47
Gızılgül ABDULLAYEVA	
İzafet ve İsim Tamlamaları Paralelliğinde Demokrasileşmenin Milli Esası /	53
Belgin Tezcan AKSU	
İl ve İlçe Adlarının Yapı Özellikleri ve Söyleyiş Farklılıkları /	61
Mustafa ARGUNŞAH	
Harezmi Türkçesi Kur'ân Tercümesi (Meşhed Nüshası 293) Yayımı Üzerine Görüşler II: Bazı Düzeltme Önerileri /	91
İbrahim Ahmet AYDEMİR	
Türkçede Devamlılık Gösteren İlgili Cümleleri /	115
H. Dilek BATIŞLAM	
Ahmedî'nin Bülbül Kasidesi /	125
Nesrin BAYRAKTAR	
Ali Seydi'nin <i>Resimli Kamus-ı Osmani</i> Adlı Eserinde B Harfi Örneğinde Tanımlama ve Tanıklama (Örnekleme) /	143

Erdoğan BOZ

Yunus Emre Divanı'ndaki Bir Şiir Üzerinden Fatih ve Karaman Yazmaları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Metin Değerlendirmesi / 157

S. Dilek YALÇIN ÇELİK

Orhan Kemal'in *Ekmek Kavgası* İsimli Kitabında Şehrin Altkültür Görünümleri ve Gündelik Yaşam / 167

Aysun ÇELİK

Divan Şairlerinin Kimyaya Bakışı ve Cemalî'nin Kimya Latifesi / 183

Engin ÇETİN

Türkçe Sözlük'ün "eskimiş" Sözcükleri Ne Kadar Eski? / 225

Nurettin DEMİR ve Bülent ÖZKAN

Kaybetmek: Derlem Temelli Bir Tanım Denemesi / 241

Marija ĐINĐIĆ

Škaljić'in Sözlüğünde Kaydedilmeyen Türkizmler Kaynağı Olarak Sırp Bilimler ve Sanatlar Akademisi Sözlüğü / 253

Ali DOĞAN

Osman Nedim Tuna'nın "Sümer-Türk Dillerinin Tarihî İlgisi ve Türk Dilinin Yaşı Meselesi" Adlı Makalesinin Karşılaştırmalı Dilbilim Ölçütleri Açısından Değerlendirilmesi / 261

Kemale ELEKBEROVA

Türkiye Türkçesinden Azerbaycan Konuşma Diline Geçmiş Sözler Üzerine / 271

Mevlüt ERDEM

Türkçede Fiil Çekiminde *mX* Soru Parçacığının Yeri: Tarihsel Bir Değerlendirme / 279

Duygu Özge GÜRKAN

Dede Korkut'ta Yer Alan *Dëyü* Cümlelerinde İşlevsel-Sözdizimsel Bağımlılık / ... 291

Galibe HACIYEVA

Şükrü Halûk Akalın ve Azerbaycan / 301

Əli Şamil HÜSEYİNOĞLU

Osman Nuri Aqçoqraqlının Redaktorluğu və Siyasi Fəaliyyəti, Elmi-Bədi Yaradıcılığı (1917-1923) / 305

Elçin İBRAHİM

Türk Ölkələri və Cəmiyyətlərində Dil Siyasətinin Gələcək Strategiyası və Perspektivləri / .319

Kuanyshbek KENZHALIN Қазақ мақал-мәтелдері /	329
Éva KINCSES-NAGY Quşnaçlık Bästläarning İşi /	343
Fatih KİRİŞÇİOĞLU Lâtin Alfabetesine Geçiş Sürecinde Türkiye Tecrübesi ve Kazakistan /	351
Mustafa Samet KUMANLI <i>Türkçe Sözlük</i> 'te “hık.” Etiketinin Kullanımında Görülen Sorunlar ve Çözüm Önerileri /	363
Gatibe MAHMUDOVA Çağdaş Türk Dillerinde Fonetik Yolla Kelime Türemesi /	379
Baba MƏHƏRRƏMLİ Türk Dillərinin Etimoloji Araşdırmalarının Nəzəri Məsələləri /	387
Aynel MEŞADİYEVA Türk Lehçelerinin Ağızlarında Zarf-Fiillerin Kullanım Çeşitliliği ve Görünümleri Üzerine /	397
Möhsün NAĞISOYLU Azerbaycan-Türk Sözlükçülüğünün Orta Çağ'da Tarihsel Görünümü /	405
Gönül ERDEM NAS ve Tuna BEŞEN DELİCE Türkiye ve Türkmen Türkçesi Sözlüklerinde Sesletim İşaretçileri /	419
Фануза Шакуровна НУРИЕВА, Маргарита Михайловна ПЕТРОВА и Миляуша Масхутовна СУНГАТУЛЛИНА Тюрко-Латинская Грамматика Иеронима Мегизера «Institutionum Linguae Turcicae Libri Quatuor» (1612): Характеристика Лексикографического Материала /	441
Елена ОГАНОВА и Ольга АЛЕКСЕЕВА Лексические Особенности Заголовков Турецкого Новостного Медиатекста (2017–2020 гг.): Функционально-стилистический Подход /	449
Mustafa ÖNER Bugünkü Kıpçak Türkçesinde +GA Datif Ekli Kalıplaşmış Zaman Zarfları /	461
Nadejda ÖZAKDAĞ Gagauz Türkçesinde Beddualar (Kargışlar) /	469

Muna YÜCEOL ÖZEZEN

Bazı Fiillerin İsimleştirilerek *YAP-* vb. Fiillerle Birleşik Fiil veya Deyim Yapısıyla Yeniden Üretilmesi / 483

Melek ÖZYETGİN

İpek Yolu'nda Nasturi Hristiyan Öngüt Türkleri ve Çin'deki Süryani Yazılı Türkçe Yazıtlar Üzerine / 499

Saim SAKAOĞLU

Eski Bir Konya Evinde Bazı Mekân ve Eşya Adları / 519

Pınar SEL

Türkiye'de Esperanto Belleği / 529

Osman Fikri SERTKAYA

Dede Korkud'dan İki Yeni Soylama / 537

Marek STACHOWSKI

Father Desiré's transcription (1768), vowels of the Diyarbakır dialect, and North Bulgarian Turkish / 551

B. Tahir TAHİROĞLU

Yazılım Gözüyle *Türkçe Sözlük*'te Tanımlara Bakmak / 563

Ali TAN

Kırgız Türkçesinde Addan Ad Yapan +IXk Eki ve İşlevleri Üzerine Art Zamanlı ve Eş Zamanlı Bir İnceleme / 583

Mustafa TANÇ

Kadirli/Osmaniye Ağzında Kimi Eski Türkçe Sözcükleri / 599

Edit TASNÁDI

Macar János Besse'nin *Fransızca Türk Grameri* ile *Sözlüğü* (1829) / 617

Perihan KAYA TOKBUDAK

Leksikoloji ve Leksikografi / 637

Hayrunisa TOPÇU

Yeni Türk Edebiyatı Araştırmalarında Yöntem Sorunları / 647

Çağtegin TURGUNBAYER ve Hasan İSİ

Gramatik Oksimoron Örneği Olarak Türkçe *-AsIcA* ve Kırgızca *-GXr* Ekleri / 661

Fikret TÜRKMEN

Manisa Üzerine Yapılan Sözlü Kültür Araştırmaları / 671

Gatibe VAGİFKIZI

Eski Türkçeden Günümüze [+lxg] Ekinin Tarihi Serüveni: Semantik ve İşlevsel Özellikler / 679

Naciye ATA YILDIZ

Türkülerde Farkındalık Yaratma Yolu Olarak Kargışlar / 685

Emine YILMAZ

Andreas Tietze'nin *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*'nde Halk Etimolojisi / 703

Nuri YÜCE

Batı Türkçesinin Gelişmesi Yıllarında Anadolu'da Siyasi Durum / 715

Škaljić in Sözlüğünde Kaydedilmeyen Türkizmler Kaynağı Olarak Sırp Bilimler ve Sanatlar Akademisi Sözlüğü*

Marija ĐINDIĆ**

‘Sırp Bilimler ve Sanatlar Akademisi Büyük Sırpça-Hırvatça Yazılı ve Halk Ağzıları Sözlüğü’¹ (‘Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika Srpske akademije nauka i umetnosti’) 1959 yılında basılmaya başlanmış ve şimdiye kadar 21 cildi çıkmıştır. Her cilt aşağı yukarı 800 sayfadır, bugüne kadar 16.800 sayfa yayımlanmıştır. Sözlük Slav dünyasında bu türden en büyük sözlüğü simgelemektedir. Sözlük için malzeme birkaç bin eserden (edebî, profesyonel, popüler), birkaç yüz ağzın sözcük derlemesinden, dergi, gazete ve diğer yayınlardan, bunun yanı sıra halktan derlenen eserlerden (43 türkü derlemesi, 20 halk hikâyesi kitabı ve 4 halk atasözü kitabı) ve ilgili materyalin bulunabileceği sözlükler ve ansiklopedilerden alınmıştır. Söz konusu materyal, “tüm yazılı anlatım alanlarından -bilim, sanat, siyaset, gazetecilik, yönetim, ekonomi, spor, yerli ve yabancı terminoloji, çeşitli mesleklerin teknik disiplinleri ve hatta konuşma malzemesi- yani tüm kültürümüzü kapsayan malzemeleri içermektedir” (Fekete, 1993, s.26) ve 19. yüzyılın başından 21. yüzyılın başına kadar olan dönemi kapsamaktadır.

Belgelerde çok sayıda Türkçe kökenli kelime olması sebebiyle sözlük işleri başlar başlamaz bir Şarkiyat danışmanına ihtiyaç duyulmuştur.² Sırpçadaki Türkçe kökenli veya Türkçe aracılığıyla giren kelimeler “Turcizam” (Türkizm) olarak tasnif edilmekte ve *tur.* kısaltması ile işaretlenmektedir. Türkizmler sadece Türkçe kökenli

* Bu makale, Sırp Bilimler ve Sanatlar Akademisi Sırp Dili Enstitüsü ile imzalanan 451-03-9/2021-14 nolu kontrat esas alınarak Sırbistan Eğitim, Bilim ve Teknoloji Kalkınma Bakanlığı tarafından maddi olarak desteklendi.

** Prof. Dr., Sırp Bilimler ve Sanatlar Akademisi Sırp Dili Enstitüsü, Belgrad, msdjindjic@gmail.com

¹ Metnin geri kalanında Sırp Bilimler ve Sanatlar Akademisi Sözlüğü olarak geçecektir.

² Şarkiyat danışmanı olarak ikinci ciltten on ikinci cilde kadar Todor Manević, on ikinci ciltten on altıncı cilde kadar Darko Tanasković ve on altıncı ciltten yirmi birinci cilde kadar Marija Đindić idi. On yedinci, on dokuzuncu ve yirincinci ciltteki Türkizmler hakkında bakınız Đindić 2007, Đindić 2015, Đindić 2019.

değil; Sırpçaya Türkçe vasıtasıyla geçmiş Arapça ve Farsça kökenli kelimeler de olabilmektedir. Sırpça geçen yüzyılda yaklaşık 9.000 Türkizm (Škaljić 1979) bulunduğurken günümüzde en yeni araştırmaya göre üç bin Türkizmin bulunması geçmişteki kültür temaslarının yoğunluğunu gözler önüne sermektedir. Bu üç bin sözcüğün yaklaşık yarısı Sırpçaya tamamen yerleşmiştir ve dilde aktif olarak kullanılmaktadır (Đinđić 2013, s. 553). Sırp Bilimler ve Sanatlar Akademisi Sözlüğü'nün şimdiye kadar basılmış ciltlerinde 4.500 civarında sözcük Türkçe alıntı olarak belirtilmiştir. Türk ağızları Sırpçanın sözcük hazinesinin zenginleşmesinde önemli rol oynamıştır. Sırpçada çeşitli tematik gruplara ait birçok sözcük Türk ağızlarından alınmıştır: *akram/akran* (tür. akran), *aldaza* (tür. baldız), *zevak* (tür. zevk), *jel* (tür. yel), *jelmaz* (tür. elmas), *kalkma* (tür. kalkma), *kardaš* (tür. kardeş), *kiz* (tür. kız), *nazik* (tür. nazik), *vesvesa* (tür. vesvese), *gebra* (tür. gebre), *erček* (tür. erkek), *joldaš* (tür. yoldaş), *kav-lak* (tür. kavlak), *nalča* (tür. nalça), *nuzla* (tür. nezle).

Balkan dillerindeki Türkizmlerin işlenmesiyle ilgili temel yöntem bilimsel sorunları Leh dil bilimci Kowalski açık ve kesin olarak ifade etmiştir (Kowalski, 1932). Menges (1969/1970) Bulgarca Etimolojik Sözlüğü'nün birinci kitabının tanıtımında Türkizmlerle ilgili birkaç yöntem bilimsel bilgi vermiştir. Birinci görüş, bütün Türkizmlerin tarihsel gelişiminin eski ve orta Osmanlıca dönemi göz önünde bulundurulmaksızın çağdaş Türkçe esas alınarak ifade edildiğidir. Aynı zamanda araştırmacılar tarafından Osmanlıcanın ağız farklılıklarına dikkat edilmeksizin Türk yazı dilindeki kelime kökünün verildiğidir. Batı Rumeli ağızları daha önceki dönemlere ait Türk diline özgü bazı arkaik özellikleri korumaktadır. Bu özelliklerden biri eski Osmanlıcadaki *g* sesinin kelimelerin orta ve son pozisyonlarında korunmasıdır (Batı Rumeli *bağlama*, ölçünlü Türkçe *bağlama*; Batı Rumeli *bagana* (çocuk), Anadolu *bağana/bağanak*). Balkan Türkizmlerinin kaynağı olabilecek bir Batı Anadolu ağızları sözlüğünün bulunmamasının da önemli bir eksiklik olduğu düşünülmektedir. Sırp Bilimler ve Sanatlar Akademisi Sözlüğü'nde kaydedilmiş halk ağızlarına ait bazı sözcüklerin fonetik şekilleri bugüne kadar korunmaktadır.

Sırpça-Hırvatçada Türkçe sözcükleri bir araya getiren Abdulah Škaljić'in 'Sırp-Hırvatçada Türkizmler Sözlüğü' adlı çalışması ('Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku') konu hakkında yazılmış en önemli sözlüktür. Eserin ikinci baskısında sözcük sayısı 8.742'ye çıkarılmıştır.³ Abdulah Škaljić'in sözlüğünde yer almayan Güney ve Güneydoğu Sırbistan'ın lehçelerine (Niš, Leskovac, Vranje, Piroto) ait Sırp Bilimler ve Sanatlar Akademisi Sözlüğü'nde birçok sözcük madde başı olarak tespit edilmiştir, örneğin *imzik*, *degmede*, *bojdaš*, *borč*. *İmzik* sözcüğü için standart Türkçenin *emzik* etimolojisi verildi. İbrik ve çaydanlığın su akan ağzı anlamını taşıyan *imzik* sözcüğü Kayseri bölgesinde de rastlanmaktadır (Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, 1974). Öte yandan *degmede* (degmede) sözcüğü umulmaz, inanılmaz anlamında kullanılır ve aynı anlamda Ordu, Hatay, Sivas, Kayseri ve Niğde'de

³ Sözlüğün ilk baskısı 1957 yılında iki cilt olarak basılmıştır ve adı 'Turcizmi u narodnom govoru i narodnoj književnosti Bosne i Hercegovine'dir (Bosna-Hersek Halk Dilinde ve Halk Edebiyatında Türkizmler).

kullanılmaktadır (Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, 1969). *Degmede* sözcüğünün Türkiye'deki bazı ağızlarda başka anlamda da kullanıldığına rastlanmaktadır, örneğin: Isparta, Zonguldak, Konya ve İçel ağızlarında galiba, herhâlde, zannedirim anlamında ve Konya'da güya, sanki anlamında kullanılmaktadır (Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, 1969). *Bojdaš* (boydaş) sözcüğü ise sadece Güney Sırbistan'ın Pirot ve Vranje halk ağızlarında tespit edilmiştir:

bòjdāš, –āša m (tur. boydaş) pokr. v. *vršnjāk* (1) [...] Bojdaši su oni koji su istih godina (Pirot, Stan. Mil.).

bòjdāš, –āša m (tür. boydaş) bölg. bk. *vršnjāk* (1) [...] Aynı boyda olanlar boydaşlardır (Pirot, Stan. Mil.).

Başka Balkan dillerinde ise bu sözcük yer almamaktadır (Petrović, 2009, s.149).

Borč sözcüğü Pirot, Kosova ve Vranje ağızlarında tespit edilmiş. Bu sözcük hem isim hem sıfat olarak kullanılmaktadır:

bòrč' m (tur. borç) pokr.; var. bordž 1. *dug, dugovanje*. — Uzeše mu kravu za borč (Pirot, Stan. Mil.) [...] (Vranje, Vlaj. 1).

2. (u pridevskoj službi) neprom. *dužan*; isp. borčlija (2). — Sva su braća borč, samo on neje (Vranje, Vlaj. 1).

bòrč', bordž m (tür. borç) ad; bölg. **bordž** *borç*. — Borcuna karşı ineğini aldılar (Pirot, Stan. Mil.) [...] (Vranje, Vlaj. 1).

2. çekimsiz sıfat; *borçlu*; bk. borčlija (2). — Kendisi hariç bütün kardeşleri borçlu (Vranje, Vlaj. 1).

Öte yandan, Abdulah Škaljić'in sözlüğünde yer almayan bazı Türkizmlerin ses bilgisel varyantları da Sırp Bilimler ve Sanatlar Akademisi Sözlüğü'nde madde başı olarak tespit edilmiştir. Örneğin:

jěšmak m pokr. v. *jašmak*¹ (Timok, Stan. M. 1; Vranje, Dim. T.).

jěšmak m bölg. bk. *jašmak*¹ (Timok, Stan. M. 1; Vranje, Dim. T.).

Yešmak varyantı yaşmak, başörtüsü anlamında Kayseri'de kullanılmaktadır (Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, 1979). Sırp Bilimler ve Sanatlar Akademisi Sözlüğü'nde parantez içinde *yešmak* etimolojisi yazılmalıydı.

Burada bir örnek daha vermekte yetinelim.

gòdža pril. pokr. **1.** v. *kodža, mnogo, dosta.* — Godža ti je to, daj i meni malo (Svrljig, Vasilj.) [...] (Knjaževac, Belić 1, 471; Timok, Stan. M. 1; Pirot, Nik. J.).
2. (u pridevskoj službi) neprom. *poveliki, prilično veliki.* — Koliki ti je sin? — Bogu vala godža, već momčić (Lepenica, Rizn.).

gòdža zarf; **1.** bk. *kodža, çok, fazla.* — Bu çok sana, bana da ver biraz (Svrljig, Vasilj.) [...] (Knjaževac, Belić 1, 471; Timok, Stan. M. 1; Pirot, Nik. J.).

2. çekimsiz sıfat; *büyük, kocaman.* — Oğlun ne kadar oldu? — Allah'a şükür kocaman, delikanlı oldu (Lepenica, Rizn.).

Goca sözcüğü Burdur, Uşak, Elâzığ ve Erzurum da koca, büyük, iri anlamında kullanılmaktadır (Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, 1972: (ga – güzzük).

Škaljić'in sözlüğünde bulunan bazı kelimeler Sırp Bilimler ve Sanatlar Akademisi Sözlüğü'nde daha fazla anlamla kayıtlı durumdadır. Örneğin:

Sırp Bilimler ve Sanatlar Akademisi Sözlüğü'nde:

dùmān¹, -ána (dúmān, -a) m (mn. dumanı, dij. dumanovi) (tur. duman) pokr.
1. a. *oblak dima, dim. b. magla, oblak; oblak prašine.*

2. fig. **a.** *brižna zamišljenost, uznemirenost, briga. b. maglovito osećanje, opojnost, zanos.*

3. mn. *izmišljotine, pretvaranja.*

4. pokr. *naziv i ime domaćim životinjama a. konju. b. jarcu v. volu.*

Izr. **dati duman** pokr. 1) *zapatiti, potpaliti (kuću, seno i sl.)* (Vranje, Vlaj. 1). 2) *uteći, pobeći u najvećoj brzini, bezobzirce* (I.).

dùmān¹, -ána (dúmān, -a) m (çoğ. dumanı, bölg. dumanovi) (tür. duman) ad; bölg. **1. a.** *duman bulutu, duman. b. sis, bulut; toz bulutu.*

2. mec. **a.** *efkârlı olma, endişe, kaygı. b. mest/sarhoşluk, heves.*

3. çoğ. *uydurma, numara yapma.*

4. bölg. *evcil hayvanların adı (at, koç, öküz).*

deyim **dati duman** bölg. 1) *ateş yakmak, ateşe vermek (ev, saman vb.)* (Vranje, Vlaj. 1). 2) *kaçmak, toz olmak* (I.).

Škaljić'in Sözlüğünde:

dúmān, dùmān, -ána m (tur.) 1. *dim, magla; prašina*. 2. fig.: *briga, zamağljenost misli, kao polusan*.

< tur. duman i tuman.

dúmān, dùmān, -ána m (tür.) 1. *duman, sis; toz*. 2. mec.: *kaygı, düşünce bulanaklığı, yarı rüyada bulunmak gibi*.

< tür. duman ve tuman.

Sırp Bilimler ve Sanatlar Akademisi Sözlüğü'nde:

jètīm, -íma i **jètīm**, -a m (tur. yetim) 1. pokr. *dete bez jednog ili bez oba roditelja, siročē*.

2. *onaj koji je nedorastao, nezreo; maloletnik*.

3. neprom. u prid. službi: *nezreo, maloletan* (Skok 2, 356).
Izr. **biti** ~ **na koga mrzeti nekoga** (Vranje, Dim. T.).

jetim, -íma i **jetim**, -a m (tür. yetim) ad. 1. bölg. *anne babası ölmüş çocuk, öksüz, yetim*.

2. *yaşının gerektirdiği görgüye ve olgunluğa erişmiş olmayan (kimse); ergin olmayan çocuk*.

3. çekimsiz sıf. *olgunlaşmamış; reşit olmayan* (Skok 2, 356).
deyim **biti** ~ **na koga birinden nefret etmek** (Vranje, Dim. T.).

Škaljić'in Sözlüğünde:

jètīm, -íma m (ar.) *siročē; dijete bez jednog ili bez oba roditelja*.

jètīm, -íma m (ar.) *öksüz; bir veya her iki ebeveyni olmayan çocuk*.

Sırp Bilimler ve Sanatlar Akademisi Sözlüğü'nün şu ana kadar çıkan 21 cildi, Sırp dilindeki bu leksik katmanın en eksiksiz listesini vermektedir. Aynı zamanda Türkizmlerin geniş kapsamlı olarak araştırılması ayrıca edebî eserlerde ve halk arasında kullanılan Türkizmleri içerecek şekilde bir Türkizm sözlüğü oluşturulması önemli bir başlangıç noktasıdır. Sırp Bilimler ve Sanatlar Akademisi Sözlüğünün içerdiği ağızların sözcük derleme malzemesi 19. yüzyılın sonundan 20. yüzyılın ortalarına kadar olan zaman diliminde oluşturulmuştur. Bu nedenle bu sözlük, yeni ağız

sözlükleri ile birlikte Sırp ağızlarındaki Türkizmlerin incelenmesi için önemli bir kaynaktır.⁴

Škaljić'in halk ağızlarından ve edebî eserlerden faydalandığı sözlüğünün kaynağı Bosna-Hersek bölgesi ile sınırlıdır. Halkın bir kısmının İslam'ı kabul etmesi sonucu Arapçaya ek olarak Türkçe ve Farsçanın öğrenildiği dinî okulların ve medreselerin açılmasıyla Bosna-Hersek'teki Türkizmlerin sayısının Sırbistan'dakinden çok daha fazla olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte, Güney Sırbistan'da kullanılan belirli sayıda Türkizmin Škaljić'in sözlüğünde bulunmadığı göz önünde bulundurulmaktadır. Škaljić'in sözlüğünde yer almayan Türkizmler, Sırp dilinde yeni bir Türkizmler sözlüğünün oluşturulmasının faydalı olacağını göstermektedir. S. Đinđić (1974, 116–119), Bora Stanković'in eserlerindeki Türkizmleri yorumlarken pek çoğu Škaljić'in sözlüğünde yer almayan veya sözlükte listelenenlere göre başka anlamlara sahip olan bazı kelimelere dikkat çeker. Bu tür sonuçlar aynı zamanda tüm Sırbistan topraklarındaki Türkizmlerin çeşitli ağızlarda kaydedilmesi ve ayrıntılı olarak tanımlanması gereğini de göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Đinđić, M. (2007). "Turcizmi u sedamnaestom tomu Rečnika SANU", *Šezdeset godina Instituta za srpski jezik SANU, Zbornik radova II* (s. 45–51). Beograd: Institut za srpski jezik SANU.
- Đinđić, M. (2013). *Turcizmi u savremenom srpskom književnom jeziku (semantičko-derivaciona analiza)*, doktorska disertacija (basılmamış Doktora Tezi). Beograd.
- Đinđić, M. (2015). "Leksika turskog porekla u 19. tomu Rečnika SANU", *Putevima srpskih idioma. Zbornik u čast prof. Radivoju Mladenoviću povodom 65. rođendana* (s. 479–488). Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet.
- Đinđić, M. (2019). "Turcizmi u 20. tomu Rečnika SANU", *Naš jezik* 50/2 (s. 441–448). Beograd.
- Đinđić, S. (1974). "Ka turcizmima Bore Stankovića". *Anali Filološkog fakulteta* 11 (s. 113–120). Beograd: Filološki fakultet.
- Fekete, E. (1993). "O rečniku srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika SANU", *Sto godina leksikografskog rada u SANU* (s. 21–49). Beograd.

⁴ Türkizmlerin konusunda Sırp Bilimler ve Sanatlar Akademisi Sözlüğü'nün önemi ve Türkizmlerin korpusunun tamamlanması için Güney ve Güneydoğu Sırbistan'ın derleme sözlüklerinin önemi hakkında bakınız Petrović, 1994, s. 428–431.

- Kowalski, T. (1932). "W sprawie metodologii badań zapożyczeń tureckich w językach słowiańskich", *Sborník prací I Sjezdu slovanských filologů v Praze 1929* (s. 554–556). Praha: Nákladem výboru I. Sjezdu slovanských filologů v Praze, 1932, 2.
- Menges, K. H. (1969–1970). "Zum neuen Bălgarski etimologičen rečnik und den türkischen Elementen im Bulgarischen", *Zeitschrift für Balkanologie* 7/1, 2 (s. 55–83).
- Petrović, S. (1994). "Značaj dijalekatskog materijala za proučavanje turcizama u srpskom jeziku", *Govori prizrensko-timočke oblasti i susednih dijalekata* (s. 427–431). Niš: Filozofski fakultet u Nišu, Beograd: Institut za srpski jezik SANU, Niš: Centar za naučna istraživanja SANU i Univerziteta u Nišu,
- Petrović, S. (2009). "Prilog proučavanju turcizama iz Vranja i susednih govora", *Istoci i utoci, Sećanje na Slavoljuba Đinđića (Zbornik radova)* (s. 147–157). Beograd: Filološki fakultet.
- Sırp Bilimler ve Sanatlar Akademisi Sözlüğü (1959–2019). *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*, I–XXI. Beograd: SANU – Institut za srpski jezik.
- Škaljić, A. (1979). *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku* (4. izd.). Sarajevo: Svjetlost.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (1969). Cilt 4 (da - düzünüp koşunmak). Ankara: TDK.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (1974). Cilt 7 (haabire-izvent). Ankara: TDK.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (1979). Cilt 11 (u-züzüli). Ankara: TDK.

TÜRKLÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI ŞÜKRÜ HALÛK AKALIN ARMAĞANI

RESEARCHES IN TURKOLOGY STUDIES IN HONOUR OF ŞÜKRÜ HALÛK AKALIN

Türk dili, Türk sözlükçülüğü, Türk işaret dili alanlarında yaklaşık kırk üç yıllık akademik hayatı boyunca kitaplar, makaleler yazan, sözlükler hazırlayan, bildiriler sunan, Çukurova ve Hacettepe Üniversitelerinde görev yapan ve yaklaşık on bir yıl Türk Dil Kurumu Başkanlığı görevini yürüten Prof. Dr. Şükrü Halûk Akalın'ın emekliliği dolayısıyla hazırlanan bu armağan kitapta Azerbaycan, Kazakistan, Macaristan, Polonya, Rusya, Sırbistan ve Türkiye'den Türklük Bilimi alanındaki meslektaşlarının saygılarının bir ifadesi olarak alanlarıyla ilgili konularda yazdıkları elli dört bilimsel makale ve yazı yer almaktadır.

Kamal Abdulla • Gızılgül Abdullayeva • Belgin Tezcan Aksu • Ольга Алексеева • Mustafa Argunşah • İbrahim Ahmet Aydemir • H. Dilek Batislam • Nesrin Bayraktar • Erdoğan Boz • S. Dilek Yalçın Çelik • Aysun Çelik • Engin Çetin • Tuna Beşen Delice • Nurettin Demir • Marija Đindić • Ali Doğan • Kemale Elekberova • Mevlüt Erdem • Duygu Özge Gürkan • Galibe Hacıyeva • Əli Şamil Hüseynoğlu • Elçin İbrahim • Hasan İsi • Kuanyshbek Kenzhalin • Éva Kincses-Nagy • Fatih Kirişçioğlu • Mustafa Samet Kumanlı • Gatibe Mahmudova • Baba Məhərrəmli • Aynel Meşadiyeva • Möhsün Nağısoylu • Gönül Erdem Nas • Фануза Шакуровна Нуриева • Елена Оганова • Mustafa Öner • Nadejda Özakdağ • Muna Yüceol Özezen • Bülent Özkan • A. Melek Özyetgin • Маргарита Михайловна Петрова • Saim Sakaoğlu • Pınar Sel • Osman Fikri Sertkaya • Marek Stachowski • Миляуша Масхутовна Сунгатуллина • B. Tahir Tahiroğlu • Ali Tan • Mustafa Tanç • Edit Tasnadi • Perihan Kaya Tokbudak • Hayrunisa Topçu • Çaştegin Turgunbayer • Fikret Türkmen • Gatibe Vagifkızı • Sinan Yalçınkaya • Naciye Ata Yıldız • Emine Yılmaz • Nuri Yüce

ISBN 978-605-342-725-4